

Ата-аналарға кеңес беру
«Балалардың өтірігі. Онымен қалай күресуге болады»

Баланың өтірігі не? Өтірікті не тудырады?

Өтірік, мейлі ол бала болсын, мейлі ересек болсын, қалаған мақсатқа жету үшін шындықты бұрмалау немесе жағымсыз салдарларды бұрмалау.

Көп немесе аз дәрежеде шындықтың бұрмалануы барлық балаларда кездеседі. Өтірік пен қиялды ажырата білген жөн. Әрбір мектеп жасына дейінгі баланың өмірі өнертабыстар мен қиялдарға толы. Бұл жастың психологиялық ерекшеліктерінің бірі, өйткені әлемді шындықтан ажырату қабілеті мектеп өмірінің басталуымен қалыптасады, яғни. 7-8 жасқа дейін. Мектеп жасына дейінгі бала көбінесе оқиғаларды шын мәнінде емес, оны көргісі келетіндей бейнелеуге бейім; қиялдайды, олармен

ойнайды, өзін ертегі кейіпкерлері ретінде таниды. Қиялда бала әрқашан тиімді жағдайда болады және қызықты оқиғаларға қатысады. Осы арқылы ол өзінің рөлі елеусіз, эмоционалдық әлемі жұтаң болған нақты жағдайдың орнын толтыруға тырысатын сияқты. Мұндай қиялдау мақтану элементтері бар өтірікке айналады, егер бала айналасындағы адамдардың оны бағаламауына жауап ретінде, оның еңбегін асыра көрсетуге тырысады.

Бірақ 4-5 жаста баланың қиялдары бейкүнә болса, 5-6 жасында бала жазадан қалай құтылу керектігі туралы ойлана бастайды. Қиындықтарды болдырмау жолдарын интуитивті іздеу ең оңай нәрсеге тоқтайды - өтірік.

Баланың алдауының тағы бір себебі ата-анасының оған қоятын шамадан тыс талаптар жүйесі болуы мүмкін. Сірә, бұл талаптар баланың нақты мүмкіндіктері мен тілектеріне негізделмеген. Бұл жағдайда ол өзін негізсіз шабуылдардан қорғауға, сондай-ақ ата-анасының көңілін қалдырудан қорғауға тырысады.

Әдетте, бала өзінің бірдеңе жасауға қабілетсіздігін (ата-анасының талабына байланысты) негіздей отырып, жанама түрде біреуді немесе басқа нәрсені кінәлайды: жағдай, тәрбиешілердің, құрдастарының, мұғалімдердің салғырттығы.

Баланы өтірік айтуға итермелейтін қозғаушы күш қандай? Қорқыныш!

Ата-ананың сүйіспеншілігінен, сүйіспеншілігінен айырылып қалудан қорқу, негізсіз айыптаудан, жазаланудан қорқу. Жағдайдың трагедиясы - ұсталып қалудан үнемі қорқу. Нәтижесінде тұйық шеңбер пайда болады. Бірте-бірте ол осы жағдайға үйреніп, өзіне де, басқаға да қосарланған адамгершілік шеңберінде дамиды.

Балалардың өтірік айтуының тағы бір кең тараған себебі – баланың айналасындағы үлкендердің үлгісі. Мектеп жасына дейінгі балалар өздеріне ұнайтын және олармен бірге билікке ие адамдардың мінез-құлқын, қимылын, сөздерін еліктеуге бейім; Көбінесе бұл ата-аналар. Ал егер бала ата-анасының өтірігіне жиі куә болса, ол оны қалыпты жағдай ретінде қабылдай бастайды. Оған «алдау жақсы емес» екенін түсіндіру қиынырақ.

Сонымен, қорытындылап көрейік: өтірік айтудың себептері қандай?

1. Әңгімелесуші ретінде қызықтырақ болу үшін мақтану.
2. Жеке өміріңізді ата-ана бақылауының күшеюінен және басқа адамдардың араласуынан қорғауға ұмтылу (әсіресе жасөспірімде).
3. Үлкендердің – ата-аналардың, мұғалімдердің беделіне қарсы шығуға ұмтылу. Олардан артықшылығыңызды дәлелдеңіз (ересек адам баланы айыптай алмай, болжаған кезде).
4. Өтірік – достың көңілін қалдырмау керек сияқты.
5. «Ақ өтірік».
6. Өтірік айту – жазадан құтылу.

Өтіріктің шығу тегі неде:

- қолайсыз отбасы балалары жиі өтірік айтады; әлеуметтік қабілетсіздік (мәртебенің төмендігі, қарым-қатынас жасай алмау, беделге ие бола алмау). Мұның салдары өтірік.
- ата-анасы өтірік айтатын отбасында (тіпті кішкентай себептермен).
- ата-ананың назарының жоқтығынан (оны тарту үшін);
- өтірікші балалардың көбіне өтірікші достары болады.

Балалар өтірік айтса немесе ұрласа, бұл болашақта міндетті түрде қылмыскер болады дегенді білдірмейді. Бірақ бұл ересектерді ескертуден басқа мүмкін емес. Ең бастысы, баланы өтірікпен ұстау емес, мұндай мінез-құлықтың себептерін түсіну.

Әсер етудің жанама әдістерін қолданған дұрыс: ертегілер, әңгімелер, проблемалық ситуациялар, оларды талқылау барысында қалыптасқан құндылықтар жүйесінің ерекшеліктерін анықтауға және оған ауыртпалықсыз және әдептілікпен әсер етуге болады.

Осы мәселе бойынша ата-аналарға арналған ұсыныстар:

- Баланың неге өтірік айтып жатқанын анықтауға тырысыңыз.
- Балаларға өтірік айтудың зиянын түсіндіру.
- Кінәлау сезімі сіз пікірі ортақ адамға өтірік айтқан кезде пайда болады.
  - Баланың бәрі өтірік айтады деп сенсе, кінәлі сезім болмайды. Неғұрлым жиі өтірік айтса, соғұрлым олар өз кінәсін сезінеді. Әсер ету қорқынышы - салдары өте жағымсыз болған кезде. Талапты сенім арқылы пайдаланған дұрыс, бірақ ересек адам болған жағдайда ғана. Үлкендердің сенімін бағаласаң, өтірік айту қиын.

Балалардың өтірігін қалай болдырмауға болады?

1. Балаларға қателіктерін жасыру қажеттілігін сезінбеу үшін қателерден сабақ алатынына сенуге көмектесіңіз.
2. Шындықты айту керек екенін мысалмен көрсет. Балаларыңызға шындықты айту қиынға соққан және өзіңізді құрметтеуді сақтау маңыздырақ деп шешкен кезіңіз туралы айтыңыз.
3. Балаларыңызға оларды жақсы көретіндігіңізді еш күш жұмсамай-ақ білдіріңіз. Есіңізде болсын, балалар ата-аналарының көңілін қалдырмау үшін өтірік айтуы мүмкін.
4. Оларды бағалаңыз: «Маған шындықты айтқаныңыз үшін рахмет. Мен бұл қиын болғанын білемін».
5. Балаларды толығымен бақылауды тоқтатыңыз, осылайша сізді ұнату үшін оларды өтірік айтуға мәжбүрленіз.
6. Көптеген балалар басқалардың үкімінен және сынынан қорғану үшін өтірік айтады. Олар өздерінің жақсы екеніне сенгісі келеді.
7. Қоғамдастық құруға және балаңызбен қарым-қатынасыңызға сенім артуға назар аударыңыз. Бұл әдетте сізге қарсы деп санайтын мінез-құлықты түзетудің ең жылдам жолы.